

Mat som kulturell markør blant pakistanske innvandrere i Norge

MARIT EKNE RUUD, etnolog fra Oslo. Fra 1997 ansatt som forsker ved boligforskningsavdelingen på Norsk Byggforskningsinstitutt. Var stipendiat på Institutt for kulturstudier, avd. for etnologi på universitetet i Oslo fra 1992–1997. Bl.a. jobbet med fartøyvern, mat, bykultur, byfornyelse, flerkulturelle bomiljøer og ungdommens boligsituasjon.

Siden 1980-årene har jeg jobbet med forskjellige prosjekter i et flerkulturelt område i en eldre bydel i Oslo (Grønland/Nedre Tøyen). Området har de siste 10–15 årene gjennomgått store fysiske og sosiale endringer. Gårdene er rehabilitert eller erstattet av nybygde boliger, og befolkningen består i dag av rundt $\frac{1}{3}$ med bakgrunn fra ikke-vestlige land. Den pakistanske befolkningen utgjør den største minoritetsgruppen.¹ Området er kjent for sin livlige handelsvirksomhet, der forretningene og spisestedene med få unntak drives av folk med etnisk minoritetsbakgrunn. Empirien som innlegget er basert på er hentet fra samtaler med pakistanske beboere i området.

Vi vet alle hvor viktig mat er som en del av en kulturell tilhørighet. Særlig forsterkes matens betydning når man flytter til et annet sted, et annet land. Dette er et velkjent fenomen for eksempel blant skandinaviske emigranter i USA, som har gjort lutefisk og lefse til symboler på skandinavisk identitet. Når vi bor i andre land over lengre tid, tar vi gjerne med oss noen av våre egne mattradisjoner. Og fordi råvarene ikke alltid er lette å få tak i, kan selv den enkleste hverdagskosten bli festmat i en annen kontekst. Maten tillegges ofte en annen betydning enn tidligere.

Fokus skal her rettes mot hvordan mat og måltider bidrar til å opprettholde og å skape identitet blant de pakistanske beboerne. Jeg vil først kort trekke fram hva det pakistanske kostholdet består av. Det pakistanske kjøkken skiller seg ikke særlig fra indisk mat, men i hovedsak benyttes det mer kjøtt (særlig lam og kylling), og er mindre rettet mot vegetar-mat slik som i India. Ris, linser, *chapati* (flatbrød uten gjær) eller *nan* (gjæret flatt brød) er mer eller mindre fast tilbehør. Maten er sterkt krydret, der særlig ingefær, hvitløk og koriander er viktige ingredienser.

Rettene krever lang koketid, ofte flere timer. Dette aspektet har stor betydning for tilpasning til en "vestlig" livsstil.

Identitet relateres både i forhold til det private og det offentlige, og er en meningsskapende prosess der vi gir mening i vår hverdag for oss selv, om oss selv og den situasjonen vi befinner oss i (Lilja 1994: 28). Mat som kulturell markør har flere aspekter. I det følgende skal jeg gå inn på tre temaer med utgangspunkt i det pakistanske hverdagslivet i Norge:

1. Matens betydning for sosialiseringssprosessen av pakistanske barn og deres familier.
2. Forskjellen mellom hverdagsmat og festmåltider sett i forhold både til økonomisk og sosial status.
3. Innflytelse fra "norsk kultur" og norske matvaner på pakistanske matvaner.

MATENS BETYDNING FOR SOSIALISERINGSPROESSEN

De pakistanske kvinnes rolle i sosialiseringssprosessen har på mange måter blitt svekket i vertslandet (Ahlberg 1990:33). Barnehager, skolefritidsordningen og organiserte fritidssysler har overtatt mye av den rollen som foreldre har i Pakistan. Gjennom matlagingen og måltidene får moren derfor en viktig rolle i sosialiseringen.

Familien står sterkt som en sosial institusjon i den muslimske tradisjonen, i motsetning til vår vestlige del av verden der familien som institusjon er svekket og der det offentlige i større og større grad har overtatt (Dahl 1992:60). Forskjellen mellom den offentlige og den private sfæren blir ofte stor særlig for pakistanske barn. På skolen og i lek med andre snakker

de som regel norsk (i bydelen er det mange etniske minoritetsgrupper, og norsk blir det naturlige fellesspråk), hjemme snakkes morsmålet. De forholder seg til to ulike "verdener", en ute og en hjemme. Hjemme vedlikeholdes tradisjoner. Det vestlige samfunnet og det tradisjonelle muslimske samfunnet er fundert på henholdsvis det individualistiske, på jeget, og på det kollektive (ibid.).

I det offentlige har moren liten påvirkning. Hjemme kan hun gjennom maten og måltidet bidra til å vedlikeholde muslimske tradisjoner.

MAT OG STATUS

Gjennom maten vises status. Mange etniske minoritetsgrupper sliter ofte med lav økonomi, og har sjelden råd til materiell luksus slik mange nordmenn omgir seg med. Familiens økonomiske prioriteringer er ofte avhengig av hvilken sosial status de ønsker å kommunisere. I følge den norske sosialantropologen Inger Lise Lien er ikke husholdets utgifter bare basert på fysiske behov men er også sosialt relatert (Lien 1982:33). Det kan være viktig å formidle at en har lyktes i immigrasjonsprosessen, ikke bare overfor venner og naboer, men også for familie og slektninger i hjemlandet. For pakistanske innvandrere er det ikke uvanlig å prioritere økonomisk støtte til slekt og familie, noe som medfører at de har mindre penger å bruke på eget hushold (ibid.). Hverdagsmaten er ofte basert på billige råvarer med mye grønnsaker, linser og ris, og kan prioriteres ned avhengig av økonomisk situasjon.

For å gi inntrykk av vellykkethet og sosial status utad brukes det gjerne mye penger på å lage i stand fester og sammen-

komster der god mat og rikelig med mat er en selvfølge. Dette prioriteres ofte framfor materiell luksus. I motsetning til norsk standard er ikke hjemmene "overfylte" med møbler og gjenstander. Utenom sofaer og gode sitteplasser, fjernsyn/video og hyller med pyntegjenstander, er det sjelden vi finner stuene fylt med andre ting (Lien 1989:38, Ruud 1993:15). Et annet trekk som skiller fra et vestlig forbruksmønster er at i motsetning til nordmenn flest drikker ikke pakistanske innvandrere alkohol, og familiene går sjelden ut på restaurant.

Å vise sosiale status overfor slekt og venner gjennom maten har flere aspekter. Festmåltidene er ikke bare knyttet til feiring av Ramadan eller brylluper, det kan like gjerne være søndagsmiddager der venner og familie samles. Gjennom det tette nettverket blir slike anledninger gjerne formidlet videre til familie og venner i hjemlandet, og det blir viktig å gi det rette inntrykket. Maten har derfor også en viktig rolle for å opprettholde det sosiale nettverket i en gruppe.

NORSKE INNFLYTELSE PÅ PAKISTANSKE MÅLTIDER OG MATTRADISJONER

Et spørsmål som kan stilles er om den pakistanske delen av befolkningen bare spiser tradisjonell pakistansk mat hver dag, eller om "norske" matvaner har sneket seg inn også i de pakistanske husholdene. Det kan ikke gis et enkelt svar på dette, men jeg skal trekke fram noen punkter som belyser problemstillingen. For det første kan dette sees i et generasjonsperspektiv. Det er både forskjell på første-generasjons innvandrere og de som er født i Norge, og på eldre og unge. Førstegenerasjons innvandrere og eldre må antas

å være mer tradisjonsbundne enn de som har vokst opp her. Det er også viktig å påpeke at i mange pakistanske hushold finner vi familiemedlemmer som nylig har kommet til landet enten gjennom giftemål eller familiegjennomføring. Gjennom nye familiemedlemmer opprettholdes tilknytning til hjemlandets tradisjoner. Det andre er tilgangen på matvarer og ingredienser. I nabolaget på Grønland finnes alt man ønsker, også halal-slaktet kjøtt. Det er hovedsakelig kjøpmenn med etnisk minoritetsbakgrunn som driver butikkene.

Det tredje punktet er barna som har en viktig rolle hjemme som formidler av "det norske". Det viser seg ofte at en eller begge foreldrene ikke har særlig kontakt med nordmenn eller har særlig kunnskap om det norske samfunnet. De kan leve sitt dagligliv i nærmiljøet med bare å snakke sitt eget morsmål, og de har ofte et tett sosialt nettverk med slekt og venner fra hjemlandet. Gjennom barnas skolegang og fritidsaktiviteter får de kjennskap til blant annet norske kameraters matvaner og med det følger også krav om pizza, pasta eller fiskeboller på matbordet. Dette ble meg fortalt av en pakistansk mor med tre gutter i skolealder.

En annen pakistansk kvinne sukket over at barna hennes ikke lenger likte sterkt krydret mat, så hun måtte tilpasse barnas mat en mildere variant enn det hun lagde til seg og mannen. Begge disse kvinnene var imidlertid fast bestemt på å servere pakistansk mat til mennene sine hver dag, med nystekte chapati-brød som tilbehør.

Med matrettene skjer det ofte tilpasninger i forhold til en ny kontekst. Det kan være fordi ingredienser er vanskelig å få tak i, eller livsstil og levesett endres i et annet land.

I det tradisjonelle pakistanske kosthol-

det brukes det mye *ghee*, (omtrent som klarnet smør). *Ghee* inneholder mye fett. I tillegg viser det seg at bruken av kjøtt i kostholdet har økt blant pakistanske innvandrere, og som blant annet kan sees i sammenheng med bedre økonomi. Kombineringen av *ghee* og mer kjøtt har ført til at flere opplever å gå opp i vekt. I tradisjonelle samfunn er dette ofte knyttet til velstand og god helse, mens det i den vestlige verden er knyttet til helsefare og usunn livsstil. Ikke minst har pakistanske kvinner opplevde dette som et problem. Idealene om slanke og veltrenede kropper har, sammen med kampanjer om sunn mat, medført at *ghee* i økende grad skiftes ut med olivenolje, og flere blir mer og mer opptatt av helse. "Work-out"-videoer som benyttes hjemme i stua har blitt populært, noe jeg fikk se ved mine hjemmebesøk.² Undersøkelser som er gjort rundt innvandrersgruppers helse viser en økning av sykdommer som skyldes mangel på D-vitaminer. Dette tilskrives blant annet mangel på fisk i det pakistanske kostholdet. En kan spørre seg om hvorfor dette ikke er utbredt i hjemlandet. Svaret kan ligge i det norske klima, med mangel på sol store deler av året. For å komme mangelsykdommene til livs, er det fore slått å tilsette D-vitaminer i melken.

Livsstil og daglige rutiner har betydning for hvordan måltidsordninger og mattradisjoner opprettholdes. Som familier flest har både voksne og barn ulike aktiviteter til ulike tider, og lever en hektisk hverdag. Mange muslimske barn tilbringer flere ettermiddager på koranskole, i tillegg til vanlig skole på formiddagen. Ytterlige fritidsaktiviteter som for eksempel fotball kommer i tillegg. Yrkesaktive foreldre kan ha irregulær arbeidstid med kvelds- og skiftarbeid. Mange arbeider i handels- eller restau-

rantbransjen, eller har vaskejobber i større firmaer som må utføres utenom vanlig kontortid. Pakistanske retter tar gjerne flere timer å tilberede slik jeg var inne på tidligere. Dagens hovedmåltid kan ta lang tid å avvikle fordi familiemedlemmene ofte spiser på ulik tid.³ Komfyren kan gjerne være i bruk fem-seks timer om dagen.

I følge etnologen Gunnar Alsmark er det en av årsakene til at komfyrenes varighet er halvparten av tiden sammenlignet med skandinaviske hushold (Alsmark 1991:225).

En viktig forandring for mange pakistanske kvinner som er oppvokst i Pakistan, er overgangen fra å ha måltider sammen med storfamilien til bare å gjelde kjernefamilien. Den daglige kontakten mellom mødre, døtre, søstere, tanter og kusiner er borte og isolasjon er ikke uvanlig blant pakistanske hjemmевærende kvinner (Moen 1993:40). Måltider sammen med slekt og venner i forbindelse med helger og høytider blir desto mer verdifullt.

OPPSUMMERING

Jeg har her påpekt enkelte sider ved hvordan den pakistanske mat- og måltidsordningen vedlikeholdes og tilpasses i en ny kontekst. Det har særlig vært fokusert på kvinnes rolle og situasjon. Ved å forholde seg til to ulike tradisjoner og samfunn – en "offentlig" som særlig har innflytelse på barna, og en privat som knyttes til familiens status og sosialisering av barna i pakistanske tradisjoner – kan mat og måltidene bidra til å opprettholde tradisjoner og verdier i kulturen. Endringene som er påpekt, har liten innflytelse på mattradisjonene, men er snarere tilpassninger til en annen kontekst.

NOTER

- ¹ Oslostatistikken 1991. Innvandrere boende i Oslo pr. 1. 1. 1991. Oslo kommune. Notat 3/1991.
- ² Dette trekkes også fram av Lien 1989 s. 41.
- ³ Dette er tatt opp av Beatriz Borda 1987: 44-66.

LITTERATUR

- Ahlberg, Nora, 1990. *New Challenges – Old Strategies*. Helsinki.
- Alsmark, Gunnar, 1991. "Ta seden dit man kommer." I: Frykman & Löfgren (red.), *Svenska vanor och ovanor*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur, s. 220-242.
- Borda, Beatriz, 1987. "Kost och etnisk identitet." I: Salomonsson, A. (red.), *Mera än mat*. Stockholm: Carlssons, s. 44-66.
- Dahl, Tove Stang, 1992. *Den muslimske familie*. Oslo.
- Lien, Inger Lise, 1982. *To land og en fremtid*. Universitetet i Oslo.
- Lien, Inger Lise, 1989. "Noen tanker om innvandrernes kulturelle tilpasning i Norge." I: *Migranten*. Hamar.
- Lilja, Elisabeth, 1994. *Modernitet, urbanitet och vardagsliv*. Stockholm: Nordplan.
- Moen, Bjørg, 1993. *Eldre innvandrere i Gamle Oslo*. Rapport 4. Oslo. Norsk gerontologisk institutt.
- Ruud, Marit Ekne, 1993. "Hjemmet som kulturelt uttryksmiddel." I: *Dugnad* 1:1993, s. 7-19.

SUMMARY

Food as Cultural Marker

In this presentation, some aspects of the Pakistani food habits in an immigration situation have been pointed out. The main objects has been related to the identity process living more or less within two cultures - the public one which has influenced the young people especially and the lifestyle generally, and the private one intimately related to the status of the family, expressed by means of socialisation in Pakistani traditions - the food habits can contribute to maintenance of traditional customs and values. The few changes in the Pakistani food system in Norway cannot be seen as fundamental changes in the diet. Some changes or adaptations in the food culture will always occur, but as long as the basic food remains more or less the same, the accessories can be changed without losing the traditional dishes.